

Doba příběhů

PhDr. Petr Nesvadba, CSc.

Doba „postmoderní“ je dobou příběhů. Ty „velké“ se prý jaksi znevěřodnily (jak napsal kdysi Lyotard), tak žijeme těmi „malými“. Ano, učitel dnes neobstojí, nevypráví-li studentům příběhy (v dějepise příběh husitství, v zeměpise příběh sopečných vyvřelin, v psychologii příběh dospívání, ba i můj kolega – přírodopysce dává studentům písemky na téma: „Příběh primární moči“). Ale nezůstávejme u výuky. Což nám reklama nezasobuje od rána do večera příběhy slavných značek (aut, praček, prádla, kosmetiky apod.)? A což nám politici průběžně nevyprávějí příběhy (zejména ty, které líčí tloustnutí našich peněženek)?

Ano, narace ovládly západní svět. Nic proti nim. Příběh člověka oslovuje, přitahuje, ba vtahuje (vždyť to je ostatně „pří – běh“!), volá: „Pojď a zúčastni se!“ V éře všeobecného sdílení je příběhovost možná jedinou smysluplnou formou, na kterou lidé ještě slyší...

Počátek tohoto vývoje lze spatřit již v 60. letech minulého století, v době dynamického rozvoje masových médií. A již tehdy se obnažila ambivalentnost tohoto fenoménu; například skutečnost, že Američané mohli sledovat „příběh vietnamské války“ v líčení válečných zpravodajů i kameramanů „online“, způsobilo prudký úpadek zájmu veřejnosti o besedy či přednášky odborníků (politologů, historiků aj.) a americká společnost se dramaticky rozštěpila na ty, kteří válečný konflikt intenzivně prožívali, a na ty, kteří se jej usilovně snažili racionalizovat a interpretovat v širších kontextech...

Je to dobře, nebo špatně? Inu, příběhová i pojmová reflexe čehokoli má odlišné „nástroje“, legitimitu i smysl. Obrovským kladem příběhu je jeho bezprostřednost, srozumitelnost, blízkost lidskému prožívání a hledání. Rovněž je úžasný tím, že formuluje hodnoty a na jejich základě i normy, je výchovný a vybízí k následování. Jeho limitem ovšem je, že neumožňuje poodstoupení, hlubší promýšlení předpokladů i důsledků. Příběh mívá archetypální strukturu, která se otvírá k přijetí, nikoli k problematizaci. Pojmová analýza bývá skeptická k vymezení hodnot i norem, zato vybízí ke kritickému posouzení.

Ano, jak čtenář správně vystihl, dělicí čára, kterou kreslím mezi „příběh“ a „teorii“, je příliš ostrá a absolutní. Věc je nepochybně složitější. Říká se, že západní myšlení se vyvinulo od „mýtu“ k „logu“, neboli distancovalo se od obrazného, představového způsobu interpretace světa a vytvořilo soustavu „věd“, jejichž cílem programově bylo hledání „pravdy“. V zásadě tomu tak bude; není však „postmoderní“ masový příklon k příběhům jakousi „odvrácenou stranou“ tohoto pohybu, jímž si Západ (minimálně od dob osvícenství) namlouval, že odkryje vše, porozumí všemu a bude vše vědecky řídit? Jednak v hrůzách technologického (fašistického i komunistického) vraždění tato naděje značně pohasla, jednak se ukazuje, že na dně každé lidské duše „spí“ touha po tajemnu, po láskyplném „objetí“ pohádkou, příběhem, prostě vyprávěním!

Buďme vděční příběhům. Filosof Slavoj Žižek cituje jeden krásný epigraf: „Nepřítel je někdo, jehož příběh jste ještě nevyslechli.“ Moc se mi to líbí!!! A myslím, že ani všechny „velké příběhy“ se znevěřodnily; vždyť i my jsme – jako křesťané – přece vstoupili (a denně tuto svoji volbu obnovujeme!) do příběhu Ježíšova, a s ním i do příběhu celého lidstva! Jsme účastni úchvatného a smysluplného dění, naše prožívání i myšlení se propojují, cítíme i chápeme tu velkou výzvu a odpovědnost. Ani v žitých příbězích není tedy nutno (ba žádoucí) „vypínat“ kritickou mysl; vždyť (jak pravil Tomáš Akvinský) kdyby Bůh nechtěl, abychom používali vlastní rozum, jistě by nás zmíněnou dispozicí nevybavil! ☺